

RIIGIKOGU

3. istungjärk. **Protokoll nr. 43 (4).**

1921. a.

Sisu: 1. Riigi 1921. a. eelarwe. — 2. Järgmise koosoleku aja määramine.

Riigikogu koosolek 15. juulil 1921. a. k. 10 hom. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 70 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees

A. Kerem.

Sekretääri kohal abisekretäär

J. Bergman.

Walitsuse lauas: rahaminister

G. Westel.

Koosolek algab kell 10,15 m.

Juhataja **A. Kerem:** Awan Riigikogu koosoleku.

1. Riigi 1921 a. eelarwe. Rahaasj. kom. esimees **O. Strandman:**

Eelarwekommissjoni nimel teen ettepaneku eelarwet 1. lugemisel wastu wõtta ja II lugemisele üle minna.

J. Piiskar (is.): Meie rühm on oma seisukoha praeguse walitsuse poliitika, kui ka tema poolt esitatud eelarwe kohta juba öelnud 6. mail, eelarwe esialgsel arutamisel ja sellele järgnewal hääletamisel. Meie rõhutasime juba siis, et kodanlises ilmakorras on iga riik klassiwõitluse organisatsioon, iga walitsus on seega klassiwõitluse organ, selle klassi käes, kes wõimul on, kes walitseb. Iga eelarwe on loomulikult selle walitsewa klassi poliitikaajamise abinõu, sellele pinna loomine, et jätkata wõitlust. Et aga töölisklassi huwid kodanluse omale risti wastu käiwad, ja ka ümberpöördukt, kodanlise klassi huwid tööliste wastased on, seega on iga kodanlise poliitika teraw ots pöördud tööliste wastu. Loomulikult ei saa siis töölistel lubada selle poliitika toetuseks mitte pennigi, ja tööliste edustajate ülesanne on igasuguse kodanlise eelarwe wastu hääletada. Sellel seisukohal püsime meie praegugi, püsime senni, kunni püsib kodanline wõim ja kunni esitatakse tema poolt eelarweid. See meie juba waremalt esitatud seisukoht määrab ära meie ülesanded ka praegusel eelarwe arutusel. Meie asi ei ole eelarwet pai-

kama ja lappima hakata, kui ta läheb terwes ulatuses sarnase poliitika peale, millele meie wastu oleme.

Aga eelarwe puhul awaneb wõimalus walitsewa poliitika kursi kohta sõna wõtta, ja ma pean ütleva, see wõimalus awaneb esimest korda praeguse walitsuse ja Riigikogu kestes. Waremalt seda wõimalust ei ole olnud, ja sellepärast peame tarwileks eelarwe puhul sõna wõtta. Pean aga kohe, enne kui küsimuse peale üle minna, tähelpanu juhtima selle nähtuse peale, et ka siin juba on katseid tehtud, mitte küll siin saalis, selle küsimuse puhul piirata ja takistada walitsewat poliitikat arwustada. Nimelt tehti Põllumeeste rühma esitaja poolt wanematekogus ettepanek, et ei tuleks üleüldse asuda praegust eelarwet põhjalikumalt käsutama, waid oleks küllalt, kui lepitaks mõne üldist laadi kõnega ja eelarwe ratifitseeritaks, nagu seda on harjutud tegema wäliste lepingutega. (Wahelhüüded.) Nüüd on aga siiski läbirääkimised alganud ja sellepärast luban enesele mõne küsimuse juures peatada.

Eelarwekommissjoni esimees, herra Strandman, näitas oma kõnes eelarwe puhul, kuidas käesolew eelarwe kannab praeguse olukorra märka, mis tingitud rahwuwahelisest seisukorrast, s. o. wälispoliitilisest wahekorra üleüldse, kui ka sisemistest oludest. Ta toetas sel puhul wälis- ja sisekaitsest, nihästi wälis- kui ka sisemisest majanduslisest seisukorrast ja näitas, kuidas just sunnitud on olnud eelarwesse wõtma mitmed miljardid, mida teistsuguste wahekordade juures wast ei oleks tarwis olnud. Sellega läks aruandja väga õieti arwude juures natukene laiemale alusele, poliitilisele tasapinnale. Iga riik ajab teatawat poliitikat. Seda poliitikat ei saa teostada väljaspool head ja kurja, ta on teatawas ühenduses wäliste wahekorradega. Igale poliitika kursile wastab omapärane eelarwe. See eelarwe muutub poliitika kursi muutmisega ühes. Muutuwad walitsuse ülesanded, siis muutuwad ka wadjadused teatawateks wäljaminekuteks ja eelarwe omandab loomulikult hoopis teistsuguse kuju.

Praegust eelarwet tahetakse tema praegusel kujul poliitiliste, eriti välispoliitiliste wahekordadega õigustada, sellepärast lubatagu paari sõnaga nende wahekordade juures peatada. Komisjoni aruandja rõhutas välispoliitiliste wahekordade suhtes, et Eesti riigi seisukorra tegewat raskeks tema rahwuswaheline seisukoht, ja sellepärast ei wõida mõelda, et lähemal ajal suuremas ulatuses rahulist sisemist tööd wõiks teha, waid tulla weel aastaid jõudu pingutada enda sõjalise kaitsemise jaoks, tulla püüda, et iga elanik saaks sõjalise kaswatuse. See on militarism kõige kaugemale minewas ulatuses, militarism kunni warbaküünteni, et mitte hädaohtu sattuda, mis kusagilt poolt pidada ähwardama. Kelle poolt ja missugusel teel seda hädaohtu karta on, seda ei öeldud mitte. Wõib olla, et pärastised läbirääkimised selle küsimuse selgitawad. Nendest väliswahekordadest, mis täiesti saladuse katte alla jäeti, on siis tingitud need paar miljardikest, ehk nagu herra Strandman armastas iseloomustada — poolekopika miljardikest — sõjamineisteriumile. Siit siis need kawatsused kümnest polgust, millest igaüks asuks ise linnas; kasarmud, mida tahetakse kiires korras ehitada, nagu kolmapäewasel koosolekul sõjamineister herra Soots siit kõnetoolilt heaks arwas jutustada; siit siis erakorralised krediidid, sajad miljonid sõjavarustuse muretsemiseks, sõja erikooli kursused. See on terve keeruline aparaat, mille ülesandeks on suuri hulke sõjariistu seada ja warustada. Waja, tähendab, olla sõjariistus kunni hambuni ja kõlistada sõjariistu iga nelja tuule poole. See oli peamotiiv, mis aruandja seletusest läbi käis ja sellepärast tulaks selle küsimuse juures pisut peatada. See on väga õige, et kodanlus igal maal, olgu see Ameerikas, olgu Ohtu-Euroopa riikides, olgu see isegi enam edenenuid Aasia maades, on maha jätnud endised kõlawad sõnad rahust, on maha jätnud samasugused kõlawad kawatsused wäikerahwaste enese määramise õigusest ja missugused asjad seal kõik suure ilmasõja wiimastel aastatel lendu lasti. Ma ütlen, need on nüüd kõik maha jäetud ja selle asemel tunnistab nüüd iga riik tegelikult endist moodi ainult maadeahnitsemise poliitikat. (Chr. Kaarna (töer.) kohalt: Kus need Eesti asumaad on?) Herra Kaarna ehk räägib sellest, kuhu maani Eesti asumaad ulatawad? Kas lõpewad nad ainult Ruhnu saarega, kus riigiwanem rahwast wõi rahwas riigiwanemast aru ei saanud

ja enne suurt waewa nähti, kui ükskeist mõistma hakati; kas nad Petserimaaga piirduwad, wõi Narooa-taguste maa-aladega, mina neis küsimustes kompetent ei ole, see on enam Tööerakonna asi olnud. Minu ülesandeks ei ole igatahes mitte selle küsimuse juures peatada, waid minu ülesanne on ainult tähelpanu juhtida selle peale, et see maadeahnitsemise poliitika ei ole mitte Eesti ülesleidus, waid see on õieti ennesõjaaegse poliitika jätkamine, mis ilmasõjagi esile tõi ja millele teataw waheaeg tehti, siis, kui ilmasõda kippus kodanluse kõri kinni nõõrima. Nüüd, mil wastastikku küüned ükskeise kõri küljest natukene eemale on wiidud, nüüd on jälle endine maadeahnitsemine käsil. Nüüd se pitsetakse uusi pealetungimisplaane ja kes wähegi kodanlisi ajalehti loeb, see teab, missugused küsimused liit- ja mitte liitriikide wahel on tülküsimusteks. Ja kui wõtta need küsimused ükskõik missuguses kombinatsioonis, ei ole ikkagi näha, et need wahekorrad pehmeneksid, wäid hoopis selle wastu, iga uus kombinatsioon toob enesega kaasa teisi märksa keerulisemaid, nii et, wõib olla, herra Strandman, kui ta seda küsimust siin käsitas, ehk õigemini oleks teinud, kui ta oleks ütelnud, et meie aasta wõi paari pärast seisame weel suurema ja, wõib olla, weel häwitawama ilmasõja ees, kui läinud sõda seda oli. Kas aga praeguse Eesti riigi päästawad siis kindralite Soots'i ja Laidoner'i leegionid, kes nagu keerubid asuwad Eesti wärawaile, et ükski teine riik ei saaks Eesti külul oma maaahnitsemise poliitikat rahuldada? Wõib olla, on herradel kindralitel sedawõrd julgust ja usku oma asjasse, kuid usk on hoopis iseasi ja niisugune asi, mille peale reaalses ilmas midagi ei saa ehitada. Ma tahaksin siin ainult seda alla kriipsutada, kui kaugele ulatab meie sõjalikkus ja ma arwan, et ilma pikema seletuseta on õige ja arusaadaw, et Eesti, kelle elanikkude hulk ulatab waewalt poolteise miljonini, ei saa olla see suur rusikas, mis kaklema läinud riikide ja rahwaste peale langeb ja nad kõik rahus maha surub, seega keerd-sõlme lahendab ja ka isennast tarwiliselt kaitseb. Lugu on tõepoolest ikka nii, et kui selleks wõitluseks ja saagi püüdmiseks tõesti reaalne tarwidus kellegil on, ja ta huwid selles suhtes eestkätt Eesti peale on sihitud, siis juhtub küll sarnane lugu, nagu mõistujutus hundi ja tallekese wahel, et tallekese süü lõppude lõpuks see oli, et hunt näljane, — „minu kõht on tühi ja isu waigistama pead sina“. Seal ei aita

miskisugused leegionid, Eesti riigi sõjariistad, ega sõjakoolid, ega mingisugused teised teed, see peaks herradel kindralitel küllalt käegakatsutawalt selge olema. Olgugi, et sõjawäelaste juhtõnaks on: julge pealehakkamine on enam kui pool wõitu, aga teine puuduw pool wõitu neelab sarnasel korral esimese poole ära. Selles mõttes ei saa siis meie kodanlus õigustada suuri väljaminekuid, et lähemas tulewikus meil waja ennast kaitsta üliwõimu wastu, kellel tahtmine wõiks tulla Eestit oma mõju alla saada. See on kodanlusel ainult wäide, mida selleks ette tuuakse, et inimesi, kes iga seletust puhta rahana wõtawad, teatawa piirini uskuma panna ja sellega neile suurtele väljaminekutele isamaalist maiku anda, nendele miljonitele teataw ilustaw silt külge kleepida.

Et kord juba välispoliitikast jutt on, siis peatan natuke ka selle juures, mis teeb samal ajal meie välisministeerium oma diplomaatidega (M. Martna (sd.) kohalt: Saadab Bleiman'i Wenemaale.) Kui teie seda seltsimehe Bleiman'i kohta ütlete, siis wõin ma teile kinnitada, et ta Wenemaale ka ilma välisministeeriumita oleks saanud (Üleüldine naer), ja kui see teie välisministeeriumi ainukene ülesanne on, siis ei pruugiks sellepärast küll seda ülikallist aparati funktsioneerida lasta. (Üleüldine naer.) Kui teie just seda oma ministeeriumi ülesandeks tahate teha, siis ei taha ma sellele wastu waielda, kuid senni on näidatud, et teie välisministeeriumil ka teised ülesanded on välisdiplomaatia suhtes. On asutatud hulk välisedustusi. Nende wõrku kawatseb herra välisminister weel alatasa laiendada. Harilikult olla välissaatkondadel mingisugused ülesanded, kuid meil ei ole mingil kombel neid ülesandeid kusagil näha. Eelarwekommissjonis jõuti sellele arwamisele ja otsusele, et välisministeerium on kõige esimene ministeerium Eestis oma korralageduse poolest, kus absoluut mingit korda ei ole, ei arwepidamises, ega ka nähtawasti mingisugustes teistes asjades. Just välisministeeriumi eesõigus on alati saladiplomaatia olnud, sest saladiplomaatia walitseb kõige rohkem välispoliitikas. Eestis on see „saladiplomaatia“ aga niikaugele edenenu, et ministeeriumis enam ükski ametnik ei tea, mis seal ministeeriumis õieti tehakse, nii et ministeeriumis liiguwad ainult isikud, kes igäüks toimetawad omaette, kui nad üleüldse midagi teewad. (M. Martna (sd.) kohalt: Wäga õige!) Ükski

ei tea, mis teine teeb. Niisama ei tea ka välisministeerium, mis välissaatkonnad teewad, ega ümberpöördu. Waadake, niisuguse kuju on meil omandanud 20. aastajal see moodne saladiplomaatia, mis siis tekkis, kui ka Eestis käremeelsem kodanlus oli juba hüüdnud: maha saladiplomaatia! (M. Martna kohalt: Otsige teine kohasem nimi!) Ma jätan seda siiski nende herrade hooleks, kes seda poliitikat ajawad, nii et ma ei hakka ennast siin keeleteadliste küsimustega wawama. (M. Martna (sd.) Teie olete ju muidu nendes küsimustes wäga agar.) (Üleüldine naer.) No igatahes ma herra Ernits'aga selles suhtes wõistelda ei saa, ega taha, kuigi minul küll teataw huwi oma emakeele wastu olemas on.

Minule näitab, kui seda küsimust tõsisemalt waadata, et siiski nii kogemata juhtunud ei ole, et just välisministeerium nii äärmiselt ilma tegewuskawata on. Mulle näitab, et välisministeerium ise mingisugust poliitikat ei aja, waid on jätnud „välispoliitika“ herrade sõjameeste hooleks, kes seda oma suure eelarwe kaasabil ajama peewad. On ju täiesti selge, et Eesti diplomaadid, niipalju kui nemad ka higistaksid, ei suuda mõjuda rahwuswahelise wahekorra peale, ei suuda ümber muuta mingisuguseid plaane, mis suurrahwaste kodanlise poliitika juhid heaks arwawad septseda ja läbi wiia. Selles mõttes ei saagi Eesti välisdiplomaadid olla mingisuguseid erilisi ülesandeid, waid tema ainukene ülesanne on wastu wõtta ja korralikult täita neid juhtnõõre, mis temale kõrgemalt poolt antakse. Juba eelarwekommissjoni koosolekul juhiti tähelepanu selle peale, mida ka ümber ei liikunud komisjoni koosolekul, et Eesti välisesitused satuwad kergesti teiste riikide mõju alla ja mitte ainult suurriikide mõju alla, waid isegi lõunapoolne naaber Latwia olla oskanud oma välisministri kaudu Eesti diplomaatlist esitajat oma mõju alla saada, rääkimata teistest suurematest poliitilistest keskkohadest, kelle mõju muidugi märksa suurem on. On täiesti arusaadaw, et meie välisministeeriumil ei olegi, ei saagi olla mingisuguseid iseseiswaid ülesandeid. Esitused on nähtawasti ainult selleks loodud, et neid ka teistel kodanlistel riikidel on ja mispärast siis Eesti peaks ilma olema.

Weel wäikene üksikasi, kus ka teiste sarnane olla tahetakse. Kui eelarwekommissjonis räägiti esituspidudest, kus teiste riikide saatkondade liikmed Adama kahw-

liga on pidanud enesele toitu wõtma, siis awaldati soowi, et need pidud wõiks ju hoopis ära jätta. Selle peale wastati: „Wabandage, et meie peame ju ka ometi teiste riikide sarnased olema; ükski riik ei ole saanud neid pidustusi ära jätta ja kuidas meie siis seda teha saame, meie oleme ju ka riik.“ Sarnastel põhjustel on siis ka välisesitused olemas. (M. Martna (sd.) kohalt: Noad ja kahwliid on seal igalpool. Naer.) Ma ei tahtnud mitte selles mõttes ütelda, et seal nugade ja kahwlite puudus oleks olnud, aga ülesannete puudus küll. Nagu jutustakse, olla seal juhtumisi, kus üks saadik ei ole mitte telefoni ühendust saanud sellepärast, et ta keelt ei oskanud, ja weel teisi sarnaseid asju.

Nii ei saa Eestil juba ta rahwaarwule wastawalt olla mingisugust sõjawäelist jõudu, mis oleks hirmutiseks praegusele kodanlasele ahnitsemispoliitikale. (Wahelhüüded mitmelt poolt.) Praegu ehk jätame kõrwale, kuidas oli lugu selle väljapeksmisega ja praegu selle juures ei taha ma peatada. Niipalju on selge, et ühegi suurriigi wastu ei ole wõimalust Eestil ennast oma sõjawäelise jõuga kaitsta ka siis, kui kõik sõjariistu pannakse, kes wähegi sõjariistu kanda jõuab. Teiselt poolt ei ole wõimalust diplomaatlisel teel oma iseseiswat poliitikat ajada, waid tuleb leppida sellega, mis teised on ette kirjutanud ja ette kirjutawad. Sellepärast ei ole sellel suurel sõjawäelisel ettewalmistusel absoluut mingisugust reaalsel pinda välispoliitikas ja väliskaitse alal. Milleks siis need ettewalmistused? Ei arwa, et oleks toimetatud ainult mõne kindrali poolt, kes juba olemas on, et oleks ka wägi, kelle üle kindralid olla. Siin peawad mingisugused eesmärgid, ülesanded olema, ja ühte ülesannet näen mina selles, milleks on loodud ja toetatud neid wäikseid piiririike, s. o., et teatawatel kordadel neid ära kasutada esimeste lööksalkadena, kui kodanlus arwab paraja aja tulnud olewat, et algada üleüldist pealetungimist nõukogude Wenemaale, millest nad nähtawasti weel lõpulikult loobunud ei ole. Kui on tarwis minna Wenemaa nõukogude wastu, siis on muidugi piiririigid need, kes peawad tulle minema, ehk wõib olla, kui ka kodanlus sinnamaale ei jõua, siis vähemalt sunnib ta neid piiririike pidama sõjawäge sel lihtsal põhjusel, nagu omal ajal tsaariaegne Wenemaa lõuna steppidesse asetas kaskad, kelle kohus oli alati sõjariistus olla, et lõuna poolt tulijatele tarwilisel korral

wastu seista. Niisuguseks piiriwahiks on Ohtu-Euroopa kodanlasele wäikeriikide, ka Eesti sõjawägi. See on üks ülesanne.

Teine ülesanne, milleks teda arwatawasti ka tarwis on, on see, millest herra Strandman'gi kõneles, öeldes, et mitte tarwis ei ole ainult wäliskaitse peale suuri summe kulutada, waid on suuri summe tarwis ka sisekaitse peale. Sellest wäitest on selge, et meie sõjawäe ülesandeks on wõidelda ka sisemisel wäerinnal ja alati selleks walmis olla, sest arwatawasti ei usu kodanlus isegi, et sellest suurearwulisest politsei-staabist temale küllalt jätkuks, kuigi selleks on eelarwes, nagu juba tähendatud, umbes 250 miljoni marka. Ma ei taha siin kõnelema hakata, kuidas seda sisemist kaitset on teostatud ja teostatatakse, sellest on tulnud kõnelelda vähemalt iga nädal kord, kui on tulnud sisekaitse suhtes arupärimisi anda ja kaitsta. Need sündmused on väga hästi meeles, nii et ma neid ei puuduta, kuid ma tahaksin toonitada ainult seda, et ei ole see mitmewärwiline politsei, kas wälispolitsei, wõi kaitsepolitsei, wõi kriminaalpolitsei, wõi nuhkide näol, wõi igasuguste teiste korralduste näol, kuidas neid kõiki ei nimetataks, mille peale 250 miljoni kulutakse, ainuke sisekaitse. See ei ole weel ainuke kulu, mida tarwitatakse sisekaitse peale, waid peale selle on olemas weel kaitseliit, kellele sõjariistad kätte antakse, kui on alanud suuremad laastamised, nagu näituseks tänawu kewadel nägime, kui ühelt poolt tekkisid järsku jutud mingisugusest kawatsetawast riigipöördest, ei tea kust poolt wõi kelle poolt, ei tea millal, aga need jutud tekkisid ja nende juttude kaasas hakati warustama kaitseliitu sõjariistadega, et nad tarbekorral käepärast oleks. Nägime, milleks neid tarwis oli: ei oldud nähtawasti julge, et sisekaitse aparaat üksi selle pealetungimisega walmis saab ja sellepärast pandi temale abi wägi aegsasti juba sõjariistu. See on kolmas sisekaitse organisatsioon peale politsei ja sõjawäe, kes meil teostawad sisekaitset. Kuid seega ei lõpe weel see pikk sisekaitse organisatsioonide rodu. Teame kuidas üle maa on asutatud niinimetatud „kütisalgad“, kuhu wõetakse inimesi poliitilise usutunnistuse järele, ja kelle ilme laseb oletada seda, mis meie nägime Soome kaitseliitlaste juures, kus ühel heal silmapilgul pannakse isegi walitsewale wõimule ruskas nina alla, kus tehakse parempoolset rewolutsiooni, nii halb kui see sõna „rewolutsioon“ kodanlasele kõrwale kuulda ka

on, ja wiiakse ta ilusasti läbi. (M. Martna (sd.) koha pealt: Ei ole veel läbi wiidud.) Ta on juba enam-wähem läbi minemas, sest on juba järelandmisi tehtud sellega, et kaitseliit on sõjaministeeriumi alt presidendi alla üle wiidud, tähendab sellele ülemusele, kes tema wastu surwet awaldas, on ninanips antud sellega, et on kaitseliit tema alt ära päästetud. Ja nüüd hakkab wägipulga wedamine presidendi ja kaitseliidu wahel. (M. Martna (sd.) koha pealt: See on õigel!) (Segane wahelhüüe keskelt.) Sellest meie räägime siis, kui selge on, et ta kaotab. Wõib olla, et ta ka kaotab, aga wõimalik, et ta wõidab. Minu ülesanne ei ole mitte seda küsimust selgitada, kas Soome kaitseliit kaotab wõi wõidab, waid näidata, missugused eesmärgid ja ülesanded kaitseliitudel, seega ka Eesti kaitseliidul on. Kaitseliidule on toetajaks kütisalkade liit. Kas nende wahel tööjaotus on, wõi on nad lihtsalt teine teisele tagawaraks, neid üksikasju ei tarwitse siin arutama hakata, sest peajontes on nende ülesanded ühed ja needsamad, sest kuidas muidu seletada, et näituseks herrad jahimehed, walmistades ennast jänese- ja tedrejahile, teewad igasugust reaõppust, harjutawad ennast kuulipildujate ja automaatpüssidega ümber käima, annawad au ja seisawad „wo front“. Kui mina veel noormees olin ja löbu pärast jahil käisin, siis wõeti pühapäewa hommikul püss selga ja mindi. (Üleüldine naer. J. Laidoner (põl.) kohalt: Salakütt! A. Weiler (töer.): Teie läksite ilma püssita! J. Uluots (põl.): Teie olete praegu veel noormees.) Kui aga nüüd need kütisalkade jahimehed „wo front“ tegema õpiwad enne kui jahile minna, siis laseb see oletada, et need jäneseid ei ole mitte metsades, ega näri seal haawakoort, nagu jänese õhkamise laulus öeldakse, waid et neid jäneseid tuleb otsida mujalt.

Pea ütlema, et ma sellega sisekaitse organisatsioonide rida veel lõpetada ei saa. On üle maa arenemas skoutide wõi noorseppade organisatsioon. Missugused ülesanded sellel organisatsioonil on, selle üle on siingi waieldud. Neiski salkades on tarwitusel harilik reaõppus, korraldatakse ratsasalgad, meriwäesalgad jne. Kes wähegi tähele on pannud, see on wõinud näha, kuidas nendes salkades päris sõjalisi püsiharjutusi tehakse, teinekord küll kepplidega, kuid teinekord ka püssidega. See ei ole siis mitte sport, nagu üks Riigikogu

liige Põllumeeste rühmast hüüdis. Seda wõiks ju ka spordiks nimetada, sest wanel spartlastel oli see ju ka üks spordinumber, et iga spartiaat oli kohustatud wõi õigustatud jahti pidama orjade peale; peeti otse tarwilikuks enese juurest ära harjutada inimlikkuse tunnet, et wõidakse inimest niisama tappa, kui metslooma, ehk katki rajuda kui puutükki. Wast nimetasid spartalased seda ka spordiks. Kui praegu lastele juba emapiimaga sisse kaswatatakse militarismi ja neid sõja jaoks ette walmistatakse, siis wõib olla, on see ka teatawa ilmawaate seisukohast sport. Selle üle mina waielda ei taha, waid konstateerin ainult seda tõsiasja, et nimetatud sport on täieliseks sõjaliseks otstarbeks korraldatud ja ollakse jällegi kõigi nende rahwaste „rahuaadete“ ja „maha sõda“ hüüete juurest sinnamaale jõutud, et meie moodne pedagoogika ja selle esitajad herrad Bauerid ja Sauerid omalt poolt militarismi kõige otsekohele ja täielisemal kujul edendawad kooliealiste ja mittekooliealiste laste juures. Sellel kõigel on wäga selge tagamõte. Kui oleks siin riigiwanem K. Päts, sest vähemalt oli tema see, kes rõhutas, et temal julgust on, siis julgeks tema ka wist nüüd ütelda, et olid omal ajal ju lapsed, kes kõige esimestena tulde saadeti. Ei ole mingisugust põhjust kahelda, et tulewikus, kui see kodanlusele tarwilik on, jällegi lapsed sõjariistu pannakse ja sõjawäljale saadetakse, olgu see sõda sisemisel wõi välisel frondil, ja ses mõttes on selle organisatsiooni tagamõte ikkagi militarism. Selle kõige eesmärk on, et warustada iga kodanikku lapsest kunni raugani wõitluseks töolisteklasi wastu, sest väliskaitse mõttes ei ole seda mitte tarwis: väliseks pealetungimiseks ei loo need organisatsioonid kokku wõetult mingisugust jõudu ja niiwiisi wõiwad neil olla ainult sisekaitse ülesanded.

Kui nüüd arwuliselt kokku wõtta kõiki neid summe, mis selle peale ära kulutatakse, siis teeb see kokku kaugelt üle kahe miljardi, ennemalt liginewad need summad juba kolme miljardile ning moodustawad sellega ligi poole kulude eelarwest, teise sõnaga öeldes: ligikaudu pool riigi eelarwest kulutatakse otsekohe koduse klassisõja peale ära. Siin peaks nüüd veel meele tuletama seda, mida herra Strandman toonitas oma kõnes, et meie praeguse eelarwele need summad püsiwa iseloomu annawad. Wististe mõtles tema, ei ütelnud seda küll otsekohe, et need summad selle rupriigi alla käiwad, mis lähemate

aastate kestes väga suuri summe tarvitab ja majanduslise elu hulkade aastate kestes võimatuks teeb. Ma võiks omalt poolt täiendada, et tarvitatakse suuri summe senni, kunni jätkub praegune poliitika.

Edasi minnes majanduslise poliitika juure, tahaksin ütelda järgmist. Aruandja ütles, et riik ei saa praeguses olukorras üleshitawale tööle asuda. See wäide on omast kohast õige. Wõib olla, et herra Strandman seda mööda minnes ütles ja ei mõtelnudki seda alla kriipsutada, kuid lugu on ometigi nii, et lootust peatse parandamise peale ei ole. Praeguse majanduspoliitika tagajärjed, praeguse üldpoliitika põhjal, tunduvad iseäranis terawalt töölisteklassile, sest selle all kannatawad töölud, kui ka palgaolud. Üksikasjaliselt ei taha ma seda arutusele wõtta, tähendaksin ainult seda, et kuigi teistes kodanlistes maades ka majandusline kriis on ja suur elukallidus, areneb seal elu siiski normaalsemates oludes. Eesti võib hindade kõrguse poolst rekordi wõtta. (H. Martna (sd.) kohalt: Aga Wenemaal!) Kõneleme praegu kodanlise riigi eelarwest, mispärast teda wõrrelda tuleb teiste kodanliste riikide eelarwetega ja seisukorraga. See on awalik saladus, et näituseks Eestis tarbeained järkjärgult kallimad on, kui teistes maades. Wenemaa on hoopis teistsugustes oludes, terve ilma kodanlus on kaasa aidanud seal majanduslikku kriisi sünnitada. Mitte üksi Euroopa, waid ka Ameerika kodanlus on kõik kaalu peale pannud, et seal majanduslist seisukorda kõigutada. Silmas pidades kodanlise Wenemaa majanduslist korralagedust juba enne sõda ja kõiki neid hilisemaid pealetungimisi, pole ime, et seal majandusline järg hiilgaw ei ole. Ime oleks, kui asi teisiti oleks. Wenemaa majandust ja poliitikat tuleb waadata teiselt seisukohalt ja siis peab otsekohe ütleva, et kuigi elutingimised äärmiselt rasked on, (Wahel hüüe: Ärge seletage, meie teame juba!) — siiski töölisteklassi eest kõige rohkem hoolitsetakse. (Naer.) Pean herrade tähelpanu weel selle peale juhtima, et kõik optandid, kes Wenemaal tulewad, ei jõua nädalatekaupa küll seal-sest hädast jutustada, kui halb ja kui wilets seal olla, aga mispärast ei ole neil optantidel mitte nalginud näod ees? Kõik optandid on lihawad ja söönud näoga, nad tulewad briljantidega ja warandusega. Kuidas see siis on, et nemad kõik hädast ja wiletsusest räägiwad, et nad nii wiletsas olukorras on elanud, nii wiletsate tin-

gimistega pidanud leppima ja nalg pole ometigi märki nende külge jätnud.

Juhataja A. Kerem: Palun koh-tade pealt mitte rääkida.

J. Piiskar (is.): Teistes riikides, kes meiega ühesugustes tingimistes elawad, on ained palju odawamalt kättesaadawad, kui meil. Isegi Lätimaa on selles suhtes meist ees ja hinnad märksa odawamad. Saksamaa, keda teised riigid kruuwiad ja kellelt kõik wõetud on, ehk wõtta tahetakse, mis temal üleüldse on, on oma hindadega õnelikumais seisukorras, kui meie. (J. Saul (põl.) kohalt: Seal tehakse tööd.) Jah, herra Saul, teil on täiesti õigus: meie spekulandid ja ärimehed ei taha tööd teha, waid tahawad otsekohe üheainukese ostja pealt rikkaks saada. Saksamaal lepiwad nad wist wähema protsendiga ja teewad ise rohkem tööd, meil on nad äärmiselt ahned ja laisad. See on hea, herra Saul, et teie tunnistate, et meie spekulandid wähe tööd teewad. (J. Saul (põl.) kohalt: Meie töölised ei tee tööd.) (M. Martna (sd.) kohalt: Spekulandid lõikawad igal pool kupongisid.) Lõikawad küll, meie spekulandid pealegi ei rehkenda tulewikuga, waid on nähtawasti selles kindlas usus, et „minu eluajaks jätkub, pärast mind tulgu kas wõi uputus“. Nad on nähtawasti selles kindlas usus, et ega sellest Eesti wabariigist ikka elulooma ei saa. (A. Weiler (tõer.) kohalt: Just nagu teiegi; herra Piiskar ütleb sedasama. Naer.) See on jällegi väga hea, et herra Weiler, kes oma istekoha poolst ühekaugusel herra Piiskar'ist ja herra Saul'ist on, sedasama omalt poolst kinni naelutab... (A. Weiler: Ega mina wahet ei tee iseseiswaja tõsise maaliitlase wahel.) Just selle meeolu tõttu on wälja kujunenud meie majandusline poliitika, mida tänasepäewa poliitikaks nimetada võib. See meie kodanluse poliitika tähendab nii siis, et ta ise mitte homse päewasisse ei usu. (A. Weiler (tõer.) kohalt: Teie rehkendate ka oma Rootsi kroonid päewakursi järele.) Sellest meeolust ongi tingitud need erakorralised hinnad ja see erakorraline marodöörimine, mis meil maad on wõtnud ja sellest samast meeolust on tingitud terve Eesti majanduslise elu aremine ja ilme. Algusest peale on räägitud sellest, kuidas oleks tarwis korda seada tööstust ja kuidas see üks tähtsamatest

ülesannetest oleks, kuid korda teda siiski ei aeta, wõi ei suudeta saada kõigist kaitsetollidest hoolimata. Wabrikud kipuwad seisma jääma, mõned tooresainete, mõned turgude puudusel ehk neil põhjustel, mida väga selgesti eelarwekommissjonis tõi ette herra Laidoner, kes sellele asjale väga ligidal seisab. Ta näitas seal teatawa tehase, s. o. sadamatehase peale, mis ka ei saada loomulikult töötada, neil ei olla tarwilisel määral tööd, nad ei wasta oma sisse-seade poolest ajanõuetele. Kuidas saab sellele tööstusele hinge sisse ajada, seda tööstust edendada, kui tema teistega wõistelda ei saa? Niisamasugune lugu on kaubandusega. Kaubanduse alal on kõik täiesti tuule peale rajatud. Omal ajal hakati suure hoolega kõnelema, kuidas sissewedu warsti wäljaweoga tasakaalu wiiakse. Kõneldi wäljaweo ainetest, näituseks, metsast, linast, põlewkiwist, piiritusest, mida suurel hulgal wälja wedada taheti, ja sellest loodeti niipalju kokku saada, et sissewedu kindlustada. Väga optimistline nendes küsimustes oli herra Tõnisson, kui ta peaminister oli. Ta jutustas muuseas kihutuskoosolekutel harilikult, kuidas rahaminister Wares seab ühed ja teised asjad korda ja hakkab margakursi tõstma jne. See kõik pidi poole aastaga sündima. Nüüd aga, kui tänawune suwi kätte on jõudnud, kus need kawatsused walmis pidid olema, on herra Tõnisson ammugi ajalukku läinud ja teised nendest küsimustest enam ei räägi. Ja seda wist sel lihtsal põhjusel, et metsamaterjaalid alles metsades seisawad. Küsimus on ainult, kas nendel wahid juures on, kas neile kriipsud on peale aetud, et nad ära ei mädaneks; linad seisawad niisamuti suuremal hulgal, osa on wist ära müüdnud. Räägiti, et linade rahast meie wälissaatkonnad herra Pusta'ga eesotsas, elawad ilma mingisuguste aruanneteta. Osa linadest seisab alles kodus. Ka põlewkiwi ei ole neid tagajärgi annud, mis temast loodeti. Herra Tõnisson lubas tänawu sügiseks terwet Eestit warustada põlewast kiwist ümbertöötatud walgustusainetega, kui mitte elektriga, siis ometi kiwiõliga jne. See tööstus ei ole senni annud mingisuguseid tagajärgi. (W a h e l h ü ü d e d : P i i r i t u s ! S e e p ö l e b !) Piiritus põleb küll, kui teda sisse on wõetud, siis wõite tunda, kuidas ta põleb, mujal teda ei põletata. Herra rahaminister arwab, et piiritust ei tule mitte põletada, (N a e r.), ei olewat mitte korralik, et nii head piiritust, nagu Eesti oma, põletada; tulla selle eest hoolitseda, et teda ainult joomise otstar-

beks tarwitataks. Piiritust sisemaal põletamiseks ei tihata anda, (W a h e l h ü ü d e d : J u u a k s e ä r a !) tähendab peab leppima keemilise põlemisega. Teiselt poolt arwas herra rahaminister, et meie piiritus oma headusega wõiks leida palju turge, just Öhtu-Euroopas, wõib olla isegi Ameerikas, (W a h e l h ü ü d e d.) jookide walmistamiseks, mille eriteadlane herra Pool näib olewat. (N a e r.) Pean ütlema, et eelarwekommissjoni koosolekul herra rahaminister siiski tõendas, et $\frac{3}{4}$ sest piiritusest juuakse ära sisemaal ja alla $\frac{2}{4}$ weetakse wälja. Tähendab, see piiritus, mis nii suure hooga pidi üle piiri minema, otsib enesele nüüd tarwitajat sisemaal ja wäljapääseteed niisugustes kohtades, nagu politsei trummid ja wedurite korstnad. Nii ei ole ka piiritusega asi korras, nagu alguses räägiti, kuigi täitsa õige on, et piirituse müügist saadud sissetulekud õige suure summa wälja teewad, ehk see küll, nagu juba arwandja isegi tähendas, mitte loomulik nähtus pole. Täiesti õigus on siin kohal alla kriipsutada, et sel teel rahwa terwis häwitatakse ja iseäranis neis kihtides, kus ta isegi wilets on. Ei ole kusagil tõendatud, et alkoholi tarwitamine oleks vähemaks jäänud, ümber pöördult, nüüd joowad ka need kihid, kes puskarit ei tarwitanud, nii et selles mõttes on joomine igatahes edenenud. Kuid otsekohe öeldud, ei ole alkoholi küsimus minu arwates mitte ainult terwisline probleem, selles mõttes ei hakka ma teiega siin waidlema, waid ta on täiesti majandusline probleem. Alkoholi ja piirituse abil on walitsew kiht alati terweid rahwaid enese alla surunud, sest arwati et rahwa rahulolematusega kõige lihtsamalt siis toime saadakse, kui inimesi lihtsalt surnuks joodetakse. Näituseks Ameerikas. Kuigi igal pool küll mitte nii kaugele ei mindud, siis vähemalt siin Eestis oli omal ajal Balti parunitel väga hästi teada, et alkohol on üks parematest abinõudest, mille abil saadi rahwast orjastada ja orjuses pidada, ja selleks tehti iga künka otsa kõrts. Rõhutatakse, et alkohol suur sissetulekuallikas on, kuid waadatagu tagajärgede peale. Kui palju tekib joomise tagajärjel kuritegusid ja kakelusi, mis mak-sab wangimajade ülewalpidamine; siia juure weel kohtunikude palgad jne. jne. Kui seda kõik kokku wõtta, siis jääb igatahes küsitawaks, palju sellest miljardist puhta sissetulekuna järele jääb. Wõib olla, et mingisugust ülejääki puhaskasu mõttes abinõu tarwitusele wõetud, et seda kihti, ei olegi. Rõhutan weel kord, siin on ainult

kes praeguse poliitikaga rahul olla ei saa, nimelt töolistekihti, lihtsalt maha joota, nende igasugust majanduslist iseseiswust ära kaotada, neid orjaks muuta oma heaksarwamise järele. Waadake, see on selle joobnud eelarwe tagamõte ja poliitiline külg, mille peale ei saa mitte tähelpanu pöörata jätta, ja see ongi tema kõige tõsisem külg. Kui palju siin terwishoiuga tegemist on, siis ei kuulu minu kompetentsi küsimust sellest küljest walgustada; ma ei ole selles asjas mitte eriteadlane, see jäägu teiste hooleks, kes selle asjaga tuttawamad on. Mina olen püüdnud näidata, et need suured lootused sissetulekute mõttes ei ole kaugeltki teostatawad, kuna piirituse operatsiooni teraw ots on jälle juhitud rõhutud töötawa rahwaklassi vastu.

Enne, kui majandusliste küsimuste juurest üle minna, peatan weel meriasjanduse juures. Eesti riigi loojate tahtmisel pidi Eestist saama meririik, kellel on tugew kaubalaewastik ja selle peale pandi suur rõhku. Ma mäletan lugenud olewat kirjutusi, et Eesti peab hakkama omale aegsasti laewastikku looma. (M. Martna (sd.) kohalt: See oli wist Jakobson'i ajal.) See polnud mitte Jakobson'i ajal, waid praeguse Eesti riigi kestusel. Neis kirjutustis rõhutati, kuidas Eesti majanduslise jõukuse aluseks wõida saada suurel määral laewastik, kes wõtaks kõige pealt Baltimere weed oma kätte ja wõiks tegutseda isegi wäljaspool Baltimerd. Selles sihis hakati tööle, taheti muretseda soodsatel tingimistel laewa ehitusmaterjaali, hakati laewu merepõhjast üles tõstma, mis sinna sõjaaastate kestel wajunud. Töötati agaralt selles suhtes. Nüüd aga teatatakse, et suuremad kaubalaewad, mis Eestil on, juba kewadest saadik sadamas seisawad ja nende seismine riigile üsna kalliks läheb. Näituseks, läheb ühe suurema laewa „Kajak'i“ seismine riigile oma 3.000.000 m. aastast maksma. Wäiksemad laewad nii suurt summat küll ei nõua, aga nende kogusumma on küll wist õige ümmargune. Lugu on juba nõnda kaugel, et hiljuti ajalehest märkust lugesin, — kuidas see just sõnasõnalt oli, ei mäleta, aga mõte oli igatahes see, — et kas ei tuleks merepõhjast ülestõstetud laew „Aug“ uuesti põhja lasta, et laewad mitte Eesti riiki põhja ei wi. Waadake, nõnda kaugele on juba jõutud, kuid Riigikogu liikmed mäletawad eilsest koosolekust, et aruandja tähendas, et eelarwes olla määratud meriasjandusele 300.000.000 m. Nüüd tõuseb küsimus, missugune ülesanne on neil kuludel, mis täht-

sus on sellel, kui hakatakse korda seadma sadamaid, laewaehituse dokkisid, uuesti looma laewaametit jne., kuna ajalehed teatawad, et Tallinna sadam on laewadest waba, nii et selles suhtes ilma mingisuguse ümberehitamiseta „wabasadam“ on omandatud. Misjaoks siis nüüd need uued laewad? (M. Martna (sd.) kohalt: Juba nõukogude - Wenemaa kaubaweoks on neid waja. Naer.) Ma konstateerin olewat fakti, sadam on laewadest tühi ja see ei ole majandusliselt mitte ülesehitaw nähtus. (O. Strandman (töer.) kohalt: Kas teie oma majanduslised otsused ühe päewateate põhjal teete? W. Linnamägi (kristl.) kohalt: No „Waba Maad“ ei maksa ka uskuda.) Ma ei tee oma otsuseid mitte ühe päewateate põhjal, waid hulga tõsiasiade kokkuwõtte põhjal tehakse siiski teatawad majanduslised järeldused. (A. Weiler (töer.) kohalt: Ei maksa siis rääkida sarnastest teadetest.) Fakt on ju ometi see, et laewu sadamas ei ole. (Th. Pool (töer.) kohalt: Meile on head kraanad toodud ja nende abil saawad laewad kiiresti tühjendatud. Naer.) Kuidas nende kraanadega nüüd on, seda jätan ma teie eneste asjaks, ehk minule küll arusaamataks jääb, kuidas saab laewast kaupa walgukiirusel wälja laadida, kui laewu üleüldse sadamas ei ole. Nähtawasti ei ole ka Wene transiitküsimus mitte seda teed läinud, kui arwati. Tähendati wahelhüüdega, et seisak kaubaweos on sellepärast, et wäljamaalt küllalt soodsatel tingimistel osta ei saa. See on jälle iseküsimus, kuid tõsiasi on ju ikka see, et laewadel praegu midagi teha ei ole. Eelarwekommissjonis tähendati selle peale, et transiidist on rohkem kawatsetud sisse wõtta, kui seda tööpoolest saadakse. Mina kaldun sellele arwamisele, et tulewikus, kas tänawu suwel, ehk kui mitte, siis tingimata järgmisel suwel, wõtab Peeterburi sadam, mille kordaseadmine juba käsile on wõetud, kõik transiidi peaaegu täiesti ära. Siis jääwad need sissetulekud, mis eelarwes sellest on ette nähtud, ära. Siis satuwad ka raudteed niisamasugusesse seisukorda, nagu laewadki. (Wahelhüüe: No missuguses seisukorras nemad Wenemaal on?) Mina ei ole Wenemaal käinud ja ei tea, missuguses seisukorras nad seal on. Mina ütlen aga seda, et meil tõstetakse alatihti sõidutariifi ja kaubaweo hindasid, kuid kõige

selle peale vaatamata ei saa raudtee kuidagi ots otsaga kokku ja seda sel lihtsal põhjusel, et ollakse sunnitud rongisid vähendama tööpuuduse pärast. Raudtee juures tuleb seesama nähtus ilmsiks, mis herra Laidoner tehaste juures tähendas, et tehastel ei ole küllalt tööd, nemad ei saa täie jõuga tegutseda ja sellepärast ei tasu ennast ära. Kui raudtee laseb mõne üksiku rongi päewas läbi, misjuures siiski teataw hulk ametnikka tarwis on üles pidada ja selleks wäljaminekuid teha, mida wedu ära ei tasu, siis on loomulik, et raudtee ei saa omaga wälja tulla. Kui see nõnda edasi kestab, satuwad raudteed paratamata niisugusesse seisukorda, et hakkawad riiki põhja wedama, nagu seda praegu laewad ja laewasõidumet teewad.

Niisamasugusele otsusele wõib jõuda ka mitmesuguste teiste nähtuste waatamisel. Nendest tõsiasiadest on loomulikult tingitud ka rahapoliitika ja rahaasjandus, mis siia maani ikkagi edenenud on peasjalikult ainult trükimasinal, seda rohkem, et nendele puhtmajandusliste asjaoludele juure seltsib puudulik maksusüsteem, millest küllalt on räägitud, kuid mida siiski tõsiselt ei ole katsutudki nii korraldada, et ta ka teatawaid tagajärgi suudaks anda. Selles mõttes oli iseäralik kuulda herra Strandman'i seletust — ma usun, et ta kõneles wist enam-wähem nende ringkondade waatekohalt, kes praegust poliitikat juhiwad — (O. Strandman (töer.) kohalt: Täiesti isiklisest seisukohast!)... Kui see ka isiklik waade oli, nii kui herra Strandman seda tõendab, ja mul ei ole põhjust seda mitte uskuda, siiski iseloomustab ta meie maksupoliitikat wäga trehwawalt. Ta ütles, et meil sissetulekumaksu ei saa sellepärast korralikult läbi wiia, et puuduwad need objektid, mida maksu alla panna. Feodaal maapidajate seisus, kui jõukam kiht, on häwitatud, need poolekopika miljonärid, keda maksu alla wõiks panna, olla nii wäheste sissetulekutega, et nende õhtupoolsed naabrid kusagil maal sissetulekumaksu alla ei käi waesuse pärast. Mul tuleb wõrdlus meele, kus tõepoolest üks niisugune waene herra, üks Puhk'idest, kelle kohta pärast selgus, et talle Eesti wabariigi/teenistuses olles kõigest 300.000 Eesti marka kuus palka on maksetud, et see herra maksuametile teate saatis, et temal sissetulekut ei olla ja palus ennast tulumaksust wabastada. (P a h e m a l t p o o l t : ja w a b a s t a t i k a h ?) Seda ma ei tea, kas wabastati. (O. Strandman (töer.)

kohalt: Kas see oli just see Puhk, neid on ju 5 tükki?) Minu teada on see just see Puhk. Kui nüüd asja peale nii wäga „inimlikult“ waadatakse, et waesed miljonärid maksta ei jõua ja nende käest loomulikult midagi wõtta ei ole, siis tuleb wälja, et sissetulekumaks on tõesti teataw progressiivne pearaha ja teda wõetakse ainult peade järele, peasjalikult nendelt, kes nii „kõrget ja kallist“ palka teeniwad — mitukümmend marka päewas, siis muidugi nii wäga suuri summe sisse ei tule, nagu tegelik elu näitab. Eelarwekomisjonis selgus ka, et tuntawas osas tulumaks sisse tulemata on jäänud, iseäranis nendelt, kellelt suured summad saada. Need wiiwad asjad kunni riigikohtuni ja lasewad maksu kohtuteel sisse nõuda, mille tõttu nendelt maksu nii kergesti kätte ei saa. Sellega luuakse tingimised, et kehwad maksjad, kes oma palgast maksawad, päewatöölised, peawad tulumaksu korralikult maksma, suurele rahamehele aga jäetakse maks kunni järgmise aastani, kus rahakurs jälle tuntawalt langenud. Sellega kinkitakse neile suurem osa maksust. Herra rahaminister ütles, et „asi on kahjuks praegu küll nii, aga ei leia abinõu, kuidas sellest mööda pääseda, see on paratamata“. (Rahaminister G. Westel kohalt: Kas seina ääre wiia?) See ei ole minu ülesanne siin herra rahaministrile abinõusid näidata, kas ta peab neid seina ääre wiima, ehk kusagile mujale asetama, ehk jälle neile sellegi wäikese osa weel kinkima, see on tema asi. Minu ülesanne oli näidata, missuguses seisukorras asi on, ja nende asi jälle, kes seda küsimust korraldawad, on wastawaid abinõusid leida nii ehk teisiti asja korraldamiseks. Mina neid ülesandeid enda peale wõtnud ei ole ja sellepärast on ka asjata mulle sarnaseid küsimisi ette panna.

Sarnase majanduslise konjunktuuri juures on eelarwe kokku seatud, tema on neist oludest tingitud, mida ma olen mõnes osas walgustanud. Eelarwe on kokku seatud suure puudujäägiga, see puudujääk on näidatud 587.000.000 marga suuruses. Tõepoolest on ta aga märksa suurem, sest on weel teised summad, mis eelarwes küll teise nime all üles wõetud, aga tõepoolest ikkagi puudujääk on. Puudujäägiks tulewad arwata ka need summad, mis eelarwes üles wõetud on pangasummadena, wõi kuidas seal neid nimetakse, igatahes need summad, mis esimeseks jaanuariks rahaasutustes pidid leiduma rahana kassades, jookswatel arwetel ja wäliswaluuta tagawarades. Kõik see

teeb kokku wälja ikkagi ligi 1.200 miljoni. Mina loen seda summat puudujäägiks sel lihtsal põhjusel, et kui läinud aasta eelarwe lõpetati suure puudujäägiga, ei saanud ju kassadesse jääda mingisuguseid reaalseid wäärtusi, waid ainult paberimargad, mille peale waadata wõib kui emissiooni peale, waatamata sellest, kas nad wälja antud olid enne 1. jaanuari wõi antakse pärast wälja eelmiste puudujääkide katmiseks. Kui neid wälja ei oleks antud, oleks nende asemel nüüd uusi pidanud trükkima. Kui nii asja peale waadata, siis ulatab puudujääk üle 1.700.000.000 marga. See on igatahes suur summa, mis tuleb katta, kas paberimarkadega, mis ennem on wälja antud, ehk uuesti wäljaantawatega, sisuliselt see asja ei muuda. (Rahaminister G. Westelkohalt: 700 miljoni oli juba trükitud.) Kas nad juba ennem trükitud olid ehk tuleb trükkida, see minu arwates asja ei muuda, puudujääk tuleb ikkagi jälle paberimarkadega katta ehk tõendagu need, kelle kohus see on, et lugu teisiti on. On arusaadaw, et sarnase eelarwe juures jällegi oodata on rahakursi langemist. (W. Linnamägi (kristl.) kohalt: Langeb iga päew.) Ja sellega käib ühes elukalliduse tõus.

Ma ei taha rohkem üksikute alade juures peatada, arwan sellega näidanud olevat, missugused need alused on, millele praegune eelarwe on rajatud ja milleks need suured summad tarwitatakse, mis sinna ülesse on wõetud. Tahaksin lõpetades weel paar märkust teha eelarwekommissjoni töö kohta. Eelarwekommissjon arutas eelarwet terwelt kaks kuud, kuid kes wõrdleb seda eelarwet sellega, mis ta enne eelarwekommissjoni andmist oli, see näeb, et see eelarwe ei ole kuigi palju muutunud. On üksikuid summe kärbitud, mõnda tõstetud, kuid sisuliselt on jäänud kõik endiseks. Jääb üleüldine mulje, et walitsus on summe nõudnud oma poliitika teostamiseks, komisjon on neid weidi kaubelnud, üksikutele ametkondadele ka terawusi ütelnud, ja on siiski lõpuks tarwilikud summad lubanud. See on täiesti arusaadaw, sest on teada, et walitsus teostab oma poliitikat selle enamuse heakskiitmisel, kes Riigikogus istub ja teisiti see olla ei wõigi. Riigikogu ei ole siiani midagi ette heitnud sellele walitsusele, ka kõige järsum ja kõige jõhkram samm selle walitsuse poolt on alati leidnud lihtülemineku-wormeli ja tarwiliku arwu käsa, kes selle ülemineku-

wormeli poolt hääletasid. Mispärast ei peaks see ka nüüd nii olema?

Kui tulla walitsemise aparaadi juure, siis — ma ei tahaks üksikute ministeeriumide juure minna, nende juures on wõimalik peatada siis, kui wastaw eelarwe-osa käsitusele tuleb, waid nimetan ainult mõnda üldjoont — on harilik nähtus, et ministeeriumid ehk alamad osakonnad üksiteisega tülis on, lihtsalt intrigeerivad, üksiteisele otse wastu töötawad. Loomulikult neelawad nad selle tõttu mitmekordseid summe. On töötamas mitmed osakonnad, kellel ammu juba mingisuguseid ülesandeid ei ole, kellel ülesanded on kunstlikult otsitud, nii et see igaühele silma paistab, kuid palka saawad nad siiski. Teised töötawad jälle ilma kawata ja kui nende edustajailt küsiti, missugune on nende ligem töökawa, siis wastasid nad otsekohe- selt, et ei ole weel seadust wälja töötatud, mille alal nad peaks töötama, ja kui see ükskord luuakse, eks siis hakka ka töökawa tegema.

Mis puutub riigiasutuste asjaajamisesse ja arwepidamisesse, siis ühelt poolt on bürokratism äärmuseni läbi wiidud, wõib olla, isegi rohkem, kui endisel tsaariajal. Mis puutub arwepidamisesse, siis on kodanlised ajalehed wiimaste nädalate ja kuude kestes hoolt kannud, et seda külge kõigile awalikuks teha ja mul ei tarwitse selle peale enam tähelpanu juhtida. Ma rõhutan ainult seda, et siin on tegemist sellesama psüholoogilise momendiga, millest ma ennem kõnelesin: „Ah, ega sellest Eesti riigist kauaks ikka ei saa, nüüd oleme suured ninad, wõtame mis pihku puutub, mis käes, see käes.“ Selles meeolus töötab terve kodanlus, see on wäga sümbolne terve poliitika kohta ja omane tervele walitsuspoliitikale. Igatahes ei ole need ringkonnad, kes praeguse walitsuse juures töötawad, ehk vähemalt selle eelarwe juures, mitte need, kes oma päästwa sõna ütlesid. Tööliste seisukoht selle poliitika kohta on see, mida ma juba alguses rõhutasin. Sellelt seisukohalt ei saa lubada ühtegi penni. Sellepärast teen ma ettepaneku, nagu juba esimesel korral, seda eelarwet tagasi lükata.

A. Rei (sd.): Austatud rahwaesitajad! Kui maikuu algul rahaministeerium eelarwe Riigikogule sisse andis ja rahaminister sel puhul kõnega esines, siis oli tema kõne põhjoon üleüldiselt optimistiline. Tema kõnes oli wäga palju nõndanimetatud „kroonu optimismi“. Ja see on harilik nähtus ja õieti peaaegu loomulik. Eel-

arwekommissjoni aruandja eilne kõnetoon oli natuke vähem optimistlik, kuid ka tema kõne ei olnud mitte waba „kroonu optimismist“. Ma ei taha mitte ütelda, et optimismiks meie finanside waatlemisel miskisugust alust ei ole, et meie väljawaated lootuseta on, kuid ma loen oma kohuseks juhtida tähelpanu nende külgede peale, mis mitte optimistlisi mõtteid ei ärata, meie büdsheti puuduste peale. Ma ei saa mitte peensustesse minna, waid wõin ainult pealiskaudselt tähtsamaid nähtusi puudutada. Need nähtused on niisugused, et nad tõsiselt mõtlema panewad. Kui meil mitte korda ei lähe neid kõrwaldada, siis ei ole meie riigi tulewik mitte kindlustatud.

Rahaminister seletas oma kõnes eelarwe sisseandmise ajal, et meie maksukoorem mitte wäga suur ei ole, teiste riikidega wõrreldes, et teised riigid umbes sama palju wõtawad. Minu kindel arwamine on, et meie praegune maksude koorem rahwa maksujõust üle käib. Kui meie tänawuses büdshetis saame nii ehk teisiti otsa otsaga kokku wedada, siis ainult juhuliku konjunktuuri tõttu. Kui meie büdshet mitte radikaalselt muudetud ei saa, wastawalt meie rahwa maksujõule, siis meie kuigi kaua edasi ei saa. Et see tõesti nii on, seda ei ole raske selgeks teha. Meie maksupressi on tuntawalt raskendatud ja loomulikult on kõik maksuwõtmise määrad madalamale surutud, nii et maksukoorem rängemini töötawate rahwahulkade oladele wajutab. Ma toon mõne üksiku näituse. Kõige pealt meie n.n. puhaskasu-maks. Weneaegse seaduse järele olid jaotusmaksust puhaskasu pealt wabastatud 4-da järgu kaubanduslikud ja 7 ning 8 klassi tööstuslikud ettewõtted. Meil pandi need kõige wäiksemad ja maksujõuetumad ettewõtted 1919. a. maksu alla, ja nimelt määrati maksu protsendiks 15, kuna ta Wene ajal ainult 3½% oli, seega on seda maksu ligi wiis korda tõstetud, — ma kordan — ühtlasi niisuguste ettewõtete peale laiendades, kes enne maksust sootuks wabad olid. Meie tulumaksu eksistentsmiinimum on nii madal, et seda kuidagi wiisi eksistentsmiinimumiks ei saa nimetada. Meie praeguse, tänawu kewadel aprillis maksmapandud seaduse järele on tulumaksust waba sissetulek maakondades 12 tuhat marka aastas, see on 1.000 marka kuus. Et 1.000 margase kuu sissetulekuga oleks wõimalik ära elada inimesel, kellel weel perekond, see ei ole kuidagi wiisi wõimalik. Kõige suurem eksistentsmiinimum on 20.000 marka aastas Tallinnas, see on

1.660 marka kuus. Kas ei ole jällegi selge, et seda summat milgi kombel eksistentsmiinimumiks ei saa nimetada? Edasi wõib nimetada kohtuposliine, mis 3—4 korda kõrgemad on, kui nad Wene ajal olid. Posti rahasaate kulud on umbes 6 korda kõrgemad, kui nad Wene ajal olid. Selle juures peame meie aga silmas pidama, et peale riigi aparaadi on rahwal weel ülewal pidada omawalitsuse asutused ja nende ülespidamine on ka mitu korda kallim, kui see Wene ajal oli. Kõik see, mis maakonna omawalitsuste peale kulub, on peaaegu üleni uus juuretunud kulu. Üks minu parteikaaslastest on wälja rehkendanud, kui palju meie linna-, maakonna- ja wallawalitsuste ülespidamine tänawu maksma läheb. Tema rehkenduste järele tuleb wälja umbes 1 miljard 100 miljoni marka. Tõelik summa näib ennem wist suurem olewat, kui wäiksem. Nende üksikute andmete järele wõib kindlasti ütelda, et meie riigi ülespidamise kulud märksa raskemaks on läinud, kui nad ennemalt Wene ajal olid.

Kui meie nüüd arwustiku andmete poole pöörame, siis leiame, et see tõesti nii on. Ma rehkendasin wälja, ilmasõja eelsete Wene ja mõne suurema Lääne riigi eelarwete järele, kui palju langes nende büdshetide järele neis riikides wäljaminekuid ühe riigikodaniku peale. Et arwusid wõrrelda saaks, rehkendasin ma kõik andmed Saksa markades wälja. Kui nüüd kõik riigi sissetulekud, kõik see, mis riik oma kodanikudelt aasta jooksul sisse wõtab, ära jagada kõigi elanikkude arwu peale, lapsest kunni wanaraugani, siis leiame, et Inglismaal 1909 a. kunni 1912 a. iga inimese ohwer, mida ta riigile pidi igasuguste maksude näol maksma, oli 60—100 Saksa marka, Prantsusmaal 80—95 Saksa marka, Austrias 52—65 Saksa marka, Wenemaal äga, silmas pidades tema rahwa wäikest maksujõudu, oli see arw 1910 aastal iga elaniku kohta 37½, järgnewatel aastatel 39 ja 43 marka. Kuidas on lugu meie praeguse eelarwe järele? Meie elanikkude arw on asjatundjate arwamise järele umbes üks miljon kakssada tuhat. Sissetulekuid tahetakse meie tänawuse riigi eelarwe järele sisse wõtta 4 miljardi 264 miljoni 126 tuhat 900 marka. See teeb wälja ühe elaniku kohta 3.553 marka. Et nüüd wõimalik oleks seda arwu wõrrelda teiste riikide ilmasõjaeelsete eelarwete andmetega, selleks arwasin ma wälja, mitmele kuldrublale see arw wastab. Keskmiselt rehkendades 140 marka = 1 kuldrubla, leiame, et 3553 Emk. wastab 25 rubla 25 kopikale, ehk

kulla pariteedis Saksa markadesse ümber rehkendades 54 Smk. 54 Spn. See tähendab — meie saame iga kodaniku kohta keskmise arvu 54½ Saksa kuldmarka. Kui seda summat võrrelda nende ilmasõjaeelsete büdshettide andmetega, mida mul au oli nimetada, siis leiame, et Inglismaal see arv märksa suurem oli. Inglismaal langes aastatel 1908—1911 iga kodaniku peale umbes 100 Smk., Prantsusmaal kunni 95, Austrias, kus rahva jõukus ja maksujõud juba märksa nõrgemad 52—65 Smk., nõnda et nendega võrreldes ei ole meil maksu-wibu mitte ülearu pingule tõmmatud. Kuid meie ei pea unustama seda kardinaalset fakti, et meie rahva jõukus ja maksujõud märksa madalam on, kui Austria 1908—1911 a. wahel. Rikas rahvas jõuab ka oma riigile rohkem anda, ja see ei rõhu ega kurna teda, kuna waesel rahwal ka wäikegi maksukoorem wõib kurnawaks minna.

Missugune wahe meie ja Lääne riikide rahvajõukuse wahel on, seda iseloomustawad kuulsa Inglise arwustikuteadlase Mulhalli wäljarehkendused 1895 a. tähtsamate riikide elanikkude waranduse üle. Nende andmete järele saame, kui meie kogu rahwa waranduse wäartuse kõigi elanikkude arwu peale ära jagame, järgmised arwud: Inglismaal ümmarguselt 6200 Saksa marka, Prantsusmaal — 5160, Saksa maal — 3200, Daanimaal — 4700, Rootsis ning Norras — 2300, Wenemaal aga kõigest 1250. Kõige hilisemad andmed selle küsimuse kohta on Inglis majandusteadlase ajakirja „Economist'i“ wäljarehkendused 1915 a. Neid rehkendusi ei wõi küll mitte iseäranis punktipealseteks nimetada, kuid siiski on wahekorrad enam-wähem õiged. Nende andmete järele oli keskmine aastane sissetulek 1915 a. Inglise kodanikul 978 Smk., Saksa kodanikul 618 Smk., Prantsuse kodanikul — 769 Smk., Wenemaal arwati 1910 aastal keskmiseks sissetulekuks ühe inimese kohta 63 rubla. Seda arwu peab professor Oserow õigeks. Hilisemaid wäljarehkendusi Wenemaa kohta minul teada ei ole. Kui meie selle arwu 63 rubla — Saksa markadesse ümber arwame, siis saame 136 Saksa marka. Inglise „Economist'i“ andmed käiwad, nagu ütlesin, 1915 a. kohta, kus juba elukallidus sõja mõjul tõusnud oli, sellepärast ei saa „Economist'i“ arwusid 1910 a. Wene arwudega mitte täielikult kõrwu seada, — need arwud teowad wahe Wenemaa ja Lääne riikide olukorra wahel suuremaks, kui ta tõepoolest oli, kuid nii ehk teisiti oli

see wahe ometi wäga suur. Wene rahwas tegi vähem tööd, tema töö oli märksa halwem ja märksa vähem wiljakas, kui haritud Lääne-Euroopa rahwaste töö. Selle tõttu oli rahwas waesem, tema sissetulek wäiksem ja ta ei suutnud oma riigi ülespidamiseks nii palju raha anda, kui haritud Euroopa rahwad. Meie tänawuse büdsheti koorem kuldmarkades on umbes niisama raske, nagu Austria büdsheti oma mõni aasta enne ilmasõda, ja 25—30% rohkem, kui enne sõda Wenemaal. Kuid meie oleme wahepeal läbi elanud raske ilmasõja, kurnawa Eesti-Wene sõja, mis meie majanduslist jõudu määratul wiisil on laastanud ja nõrgendanud. Kui meie seda arwesse wõtame, siis peaks küll selge olema, et koormat, mida meie riigi ja omawalitsuste ülespidamine rahwale peale paneb, meie rahwas mitte kaua kanda ei jõua. Riik läheb temale lõpuks liiga kalliks maksma. Et riik majandusliselt tugew oleks, selleks peab ta oma büdsheti nii korraldama, et rahwas tema koormat jaksaks kanda.

Ma ei taha peatada selle juures, et see maksukoorem mitte õiglaselt ja eduliselt ära jaotud ei ole, nii et maksud kõige rohkem waesemate kihtide peale langewad, mida meie juba sellest näeme, et meie tulumaksu eksistentsmiinimum kaugelt allpool tõelikku eksistentsmiinimumi on. Ka ei taha ma selle juures peatada, et ligi ¼ meie eelarwest piiritus peab täitma, sellega ka siis seda eelarwet joobnud eelarweks wõib nimetada. Sellest on juba räägitud, mina tahaksin ainult selle peale tähelepanu juhtida, et see tugi mitte ustay ega kindel ei ole. Piirituse hind on lehelilmaturust ja kui järsku see hind ilmaturul tuntawalt langeb, ehk kui meil enam wõimalik ei ole piiritust naabritele kalli hinnaga ära müüa, siis kaoks meil see tugi, mis meie büdshetti ülewal hoiab. Mida me siis peale hakkame? On olemas finansteaduses üks iseäralik õpetus, mida ekwiwalendi teooriaks nimetatakse. Ta ei ole mitte täiesti õige, aga oma jagu tõtt on temas olemas. Selle õpetuse järele on kõik riigimaksud ainult tasu nende mõnuste ja hõlbustuste eest, mida riik inimestele annab. Kui meie nüüd sellest waatepunktist meie riigi maksusid hindama hakkame, siis peame kahjuks tunnistama, et meie kodanikkudel rõõmustamiseks mitte suurt põhjust ei ole. Me peame otsekohe tunnistama, et meie riik suurema maksu eest kodanikkudele vähem headusi ja mõnusi pakub, kui endine Wene tsaaririik.

Ma tähendasin, et meie kohtuposliin $3\frac{1}{2}$ korda suurem on, kui Wene ajal, kuid kohtu tegewus on meil kaugelt wiletsam, kui Wene ajal. See on fakt, et kohtud Wene ajal elanikkudele kättesaadamad olid kui nüüd. Niisama võib ka teiste asjade kohta ütelda. Näituseks on meil posti teenistus märksa kallimaks läinud, kui Wene ajal, seal juures on aga, iseäranis maal, postiühenduse korralikkus ja kärmus kaugemale taha jäänud, kui enne sõda. Tähendab, meie riik ei tarwita mitte seda suurt raha, mis ta rahwalt wõtab, otstarbekohaselt. Kui meie oma bühsheti wäljaminekute lehekülge wõrdleme ennesõjaaegse Wene omaga, siis näeme, et ta ei ole sugugi paremaks läinud. Sedasama leiame ka naabiriikidega wõrreldes. Ma tooks mõned näitused: kohtuministeerium, mis meil wäga puudulikult rahwa õigusemõistmise tarwet rahuldab, wõtab oma alla bühshetist 4%, Soome aga $2\frac{1}{2}\%$, seega märksa vähem. Mul ei ole mitte andmeid käepärast, missuguses seisukorras praegused Soome kohtud on, kuid arwata võib, et nad mitte halwemaks ei ole läinud, kui nad enne sõda olid. Enne ilmasõda aga olid Soome kohtud, niipalju kui minul juhust on olnud Soome kodanikkudelt kuulda, heal järjel ja rahwale kättesaadamad. Põhjust ei ole arwata, et nad nüüd tagurpidi oleks läinud. Arwata võib, et nad nüüd umbes samal kõrgusel on. Tähendab, seal on õigusemõistmine paremal järjel, kohtud igatahes rohkem kättesaadamad, aga selle peale waatamata tulewad nad riigile märksa vähem maksma, kui meil. Wõtame ühe teise ministeeriumi, nimelt wälisministeeriumi. Siin näeme, et wahe meie ja endise Wene aja wahel iseäranis suur on. Enne sõda tuli Wenemaal wälisesituse ja wälisministeeriumi kulusid ühe hinge peale 1910 a. 4 kopikat, järgmisel aastal $4\frac{1}{2}$, 1912 a. 4,8, 1913 a. $6\frac{1}{2}$ ja 1914 a. 5 kopikat. Nii et see maks 4 ja $6\frac{1}{2}$ wahel kõikus. Meil tuleb aga praegu wälisministeeriumi kulusid ühe inimese peale 56 marka. See on ikka liiga suur wahe: 4 kopika asemele 56 marka. Toome nüüd wõrdluse Soomega. Seal maksab president ühes oma kantseleiga ja wälisministeerium ühte kokku 0,54% üleüldisest wäljaminekute bühshetist, meil teeb aga wälisministeerium wälja 1,4%, see tähendab, ligi 3 korda rohkem. Kui meie Soome wälisministeeriumi üksi wõtame, siis teeb see wälja 0,49%, see on natukene alla $\frac{1}{2}\%$, meil aga ligi $1\frac{1}{2}\%$. Tähendab, meie wälisministeerium läheb 3 korda rohkem maksma, kui

Soome, selle peale waatamata. et Soome elanikkude arw 3 korda suurem on ja maa iseenesest jõukam. Soomemaa ei teinud mitte ilmasõda kaasa, waid seal oli ainult paarikuuline kodusõda. Soomes langeb tänawu aasta iga elaniku peale wälisministeeriumi kulusid 3,6 Soome marka. Et igasugusest liialdusest eemale hoida, wõtame Soome marga Eesti rahasse ümberarwamisel kaunis kõrge kursi: 1 Soome mark $8\frac{1}{2}$ Eesti m., siis teeks see ikkagi wälja ühe inimese peale 30 Eesti marka, kuna meil aga wälisministeeriumi kulusid ühe hinge kohta, nagu tähendasin, 56 marka langeb. Sellega oleks Soome wälisministeerium poole odavam, kui meie oma. (J. Uluots (põl.) kohalt: Kas teie wõrdlusi Riigikogu kohta ei tooks?) Kahjuks ei ole mul see mitte wälja rehkendatud. Ma sain materiaali hilja kätte, ja ei saanud aega kõiki protsentisid wälja rehkendada; tegin ainult mõned, mis silma puutusid. Selle wastu näeme meie, et Soome sotsiaalministeerium, see tähendab töökaitse- ja hoolekandeministeerium — sinna juure käib Soomes ka weel karskussajandus — 2,17% kõigist riigi wäljaminekutest saab, meil aga 1,7. Nõnda siis antakse Soomes kultuuriliselt nii tähtsate wäljaminekute peale ometigi tuntawalt rohkem, kui meil. Meil tuleb töö- ja hoolekandeministeeriumi peale 68 mk. inimese pealt. Soomes aga 14,50 Smk. Kui meie selle arwu jällegi sama kursiga — $8\frac{1}{2}$ Emk. üks Soome mark — ümber arwame, saame meie 121 Emk., seega ligi poole rohkem, kui meil. Ometi ei taha ma öelda, et Soome mingisugune eeskujuline riik oleks sotsiaalsete uuenduste mõttes, — seda ei wõi sugugi öelda. Seal on wäga tugew kodanline enamus, kes misisuguseid radikaalseid uuendusi ei salli, aga siiski peame tunnistama, et sotsiaalministeeriumi suhtes meie isegi Soomest tuntawalt taga oleme. Õieti peaks meil protsentuaalselt töö-hoolekandeministeerium rohkem maksma, sest meil peaks rohkem neid olema, kes riiklist hoolekannet tarwitawad, kuna meie ilmasõja ja Wene sõja läbi elasime. Soomemaa aga ilmasõjast sugugi osa ei wõtnud, Wene maaga ei sõdinud. Lühikene kodusõda Soomes ei wõinud mitte niipalju inwaliide ja waeseid lapsi tekitada, kui meil. Nõnda oleks loomulik olnud, et meie sotsiaalministeeriumi wäljaminekud oleks suuremad olnud, kui Soomes, kuid nad on palju vähemad, umbes kaks korda. Muidugi öeldakse, et arwustada on kerge, waja on

arwesse wõtta kõiki neid raskusi, millega meil on tulnud wõidelda. Meie wõtame seda kõik arwesse, aga ometi peame tunnistama, et meie maksu- ja finanspoliitika nõrk ja puudulik on. Meie rahaministeerium läheb maksude poliitika suhtes sinna poole, kuhu kergem on minna, tema maksupress pöörab ikka kehweste rahwakihide peale.

Meie maksuseaduste tegemise ja walmistamise suhtes on rahaministeeriumil traditsiooniks wõi süsteemiks saanud kõige tähtsamaid seadusi mitte Riigikogusse, parlamenti, tuua, waid neid § 12-a põhjal maksuma panna. Meie aga teame, et § 12-a põhjal maksmapandud seadused märksa halwemini on wälja töötatud, kui need seadused, mis läbi parlamendi lähewad. Mitte sellepärast, et parlamendis paremad tööjõud ja suurem oskus oleks. Ümberpöördukt, wistieti on ministeeriumis asjatundmine suurem. Kuid lugu on selles, et parlamendi töötamine on pikaldasem ja mitmekesisem, seadused käiwad mitmekordsest ja mitmekülgselt kontrollist läbi ja selle tagajärjel saawad nad hoolsamini läbi töötatud. Rahaministeerium katsub aga süstemaatilisel ilma parlamendita seadusi läbi wiia. Kõik meie tähtsamad maksuseadused, näituseks tulumaksu-seadus, tubakamaksu-seadus, on § 12-a põhjal maksmapandud. Ainult mõned üksikud parandused nende § 12-a põhjal maksmapandud seaduste juure, tulewad parlamendis arutusele. Kui rahaministeerium nii julge on oma seadusandliku oskuse peale, siis on meil õigus seda seaduste tegemist arwustawalt waadata, ja siin peame meie tunnistama just, et meie maksuseaduste alal suur Paabeli segadus walitseb, ja et meie rahaministeeriumi seadusandlik tegewus mingisugust arwustust wälja ei kannata. Esiteks on meie rahaministeerium jätnud maksuma terve rea Saksa okkupatsiooniaegseid seadusi, mis meil Wene seadustega nii läbisegi on paisatud, et lõpuks ütle mata keeruline segu on tekkinud. 1919 aastal aprillikuul anti ajutise walitsuse ajal raha- ja siseministri poolt seletus wälja, missugused saksa-aegsed seadused meil maksawad ja missugused wene-aegsed oma jõu on kaotanud. Neist on kunni siia ajani maksuma jäänud Saksa tempelmaksu seadus, mis okkupatsiooniwõimude poolt maksuma pandi, kuna wene-aegne ära on kaotatud. Selle wastu maksawad meil wene-aegse aktsiisimaksu seaduse mõned paragrahwid, näituseks paberosside, tubaka, soola, õlle jne. kohta, kuna teised osad

jälle Saksa seaduses maksawad, nii et aktsiisiseaduse ühed paragrahwid Wene seadusest, teised Saksa okkupatsiooniwõimude aegsetest seadustest pärit on. Selle juures peab tähendama, et need seadused rahwale mitte kättesaadawad ei ole. Isegi meie riigi raamatukogus ei ole neid olemas. Mistarwis niisugune kirju segu on tehtud, sellest on raske aru saada. Wõib olla, et 1919. aasta algul, kus meil kibe riigi aluste rajamise töö käsil oli, esimestel nädalatel ja kuudel weel wõis niisugust segu kannatada, wõib olla, et siis teistsiti ei saanud, waid pidi seisukorda nii wõtma, nagu ta Saksa okkupatsiooni aja lõpuks wälja oli kujunenud. Aga imelik on see nüüd, et Saksa tempelmaksu seadus on siia maani maksuma jäänud. Aga järgmine peatükk, mis Wene posliini-seadustes tempelmaksu seaduse järele tuleb, krepost ja pärandusmaksu seadus, on maksuma jäetud. Ometi peab tähendama, et Saksa okkupatsiooniwõimude tempelmaksu seadus millegi poolest wõrdlust wälja ei kannata wene-aegse seadusega. Ta ei anna sagedasti miskisugust wastust wäga tähtsate küsimuste peale. Wene tempelmaksu seadus aga oli meile hästi tuttaw, ja tema tarwitamise kohta oli kauaaegne administratiiv ja kohtulik praktika wälja kujunenud. Edasi waatame, kui puudulikult isegi meie kõigetähtsam maksuseadus, tulumaksu-seadus on kokku seatud. Seda wõib ju tema wälimisest, redaktsioonilisest küljest näha. Näituseks öeldakse selle seaduse § 24., et tulumaksu jaotamist toimetawad tulumaksu peakomitee ja jaoskonna komiteed. Kuid mõni paragrahw edasi, räägitakse tulumaksu peakomisjoni ja jaoskonna komisjonidest. Isegi niisugust puhtredaktsioonilist ühtlust ei ole suudetud läbi wiia. Ja kui juba seda ei ole suudetud, siis ei ole imeks panna, kui sisemisi, sisulisi puudusi wäga palju on. See on üleüldse kogu meie seadusandluse nõrk külge, iseäranis walitsuse seadusandlusel, mis § 12-a põhjal sünnib, samuti ka ajutise walitsuse aegsel seadusandlusel, et meil seadusi järjest parandada, täiendada ja muuta tuleb. Näituseks on meie tulumaksu-seadust juba 3 korda muudetud, weidi enam kui ühe aasta jooksul. Kui see muutmine käiks maksutariifide kohta, siis oleks see arusaadaw ja seletataw rahawäärtuse langemisega. Kuid ei! Peale maksutariifide on tulumaksu-seadust ka sisuliselt wäga tuntawalt parandada tulnud. Ka teistelt aladelt wõiks tuua huwitawaid näitusi. Klassikaliseks näituseks

selle kohta, kui ruttu meil seadusi tehakse ja kui sagedasti neid parandada tuleb, võiks olla Wabariigi Walitsuse määrus 7. nowembrist 1919 a. laskeriistade ja lõhkeainete kandmise ja pidamise kohta. Seda seadust on muudetud „Riigi Teatajas“ nr. 103 — 1919 a., nr. nr. 35, 77, 93 ja 109 — 1920 a. ja nr. nr. 3, 10, 13 ja 21 — 1921 a., seega siis 9 korda on seda väikest tühist seadust muudetud. See kõik näitab, et meil seadusi liiaks kerge käega tehakse. Neid ei töötata mitte nii hoolega läbi, kui vaja oleks ja niipea kui puudus leitakse, antakse jälle uus seadus välja ehk muudetakse wana. Nõnda tulewad meie seadused sarnased, nagu Trishka kaftan, lappidest kokku pandud. Niiwiisi seadusandlises suhtes talitada ei tohiks. Kui meie tulumaksu-seadust nii sagedasti muudetakse ja parandatakse, siis on loomulik, et see maksuasjanduses kõikuwa seisukorra loob ja meie maksuametkonnad tihti arusaamatusse wõiwad sattuda. (Keskelt w a h e l h ü ü e.) Jah, mujal ei wahetata ega muudeta neid seadusi mitte nõnda kergesti. Kui wõtame, näituseks, Wene ärimaksu-seaduse, siis tehti sinna parandusi ainult umbes kümne aasta pärast ja needki parandused olid redaktsioonilist laadi, mis teiste seaduste mõjul on tarwilikuks saanud, näituseks, asutuste nimede ümbermuutmised, nagu „Tsarstwo Polskoje“ asemel „Warschawskoje generalgubernatorstwo“ jne. Sisulisi parandusi ei tehtud, nagu ma mäletan, 10 a. kestel mitte. (O. Strandman (töer.): Kas meie Wene seadusi eeskujuks peame wõtma?) Ma ei ütle mitte, et meie neid eeskujuks peame wõtma, ja ei ütle ka, et nad täielikud olid, tahan ainult toonitada, et seal seadusandluses ja seaduste maksmapanemises suurem püsivus oli. Meil oleks vaja oma seaduste kallal pike-malt ja hoolikamalt tööd teha, siis ei oleks vaja neid iga silmapilk muuta, sest sagedane seaduste muutmine ja parandamine ei tähenda head.

Eelarwe juures peatades, pean tähendama, et seda radikaalselt ümber töötada waja, sest arwan, et sarnastel tingimistel meie rahwas seda eelarwet küll välja kanda ei suuda. Eelarwe on walitsuse töö. Komisjon on tema kallal ainult mõned üksikud parandused teinud. Et komisjon eelarwet põhjalikult muutnud ehk tema kallal suuremaid parandusi ette wõtnud oleks, ei saa ütelda. Kui meie järgmise eelarwe samaselt wastu wõtame, siis ei tea meie mitte, kas meil ka need arwud, mis välja

rehkendatud, s. o. tulude ja kulude tasakaal, ka elus realiseerimist leiawad. Ei pea mitte silmist laskma, et maksuasutused samuti, nagu kõik teised riigiasutused, puudulikult töötawad ja tulude sissewõtmise juures igasugu üllatusi ette wõib tulla. Tulu- ja ärimaksu komisjonide maksumäärarised sagedasti on õige fantastilised ja väga raske on ütelda, kui suur osa ettekatsetatud maksudest tööpoolest sisse tuleb. Sagedasti määrawad maksukomisjonid väga kõrge tulumaksu, kuid juba esimese wastulause peale on nad sunnitud seda maksu 20 kuni 30 korda vähendama. Ja kui siis asi weel edasi tulumaksu peakomisjoni läheb, siis vähendatakse seda seal weel omakorda. Ja kui asjaga weel riigikohtusse minnakse, siis wõib olla, ei jää tulumaksust enam midagi järele. Nõnda et karta tuleb, et need sissetuleku summad, mis eelarwes näidatud, wõib olla, sisse tulemata jääwad. (Pahemalt poolt: Kas tulumaksu siis waja ei ole?) Tulumaks on väga tarwilik maks, aga tulumaksu-seadus peab paremini välja töötatud olema ja maksu sissewõtmise aparaat nõuab täiendamist ja parandamist.

Praegust meie riigi eelarwet waadates, tulid mulle meele prof. Oserowi 2 kõnet Wene riigi nõukogus 1910 a. Need kõned oleks kohased meie riigi eelarwe puhul ette kanda, kui nemad Eesti keele tõlkida ja mõned arwud muuta. Kõnes ette toodud mõtted wastawad täiesti meie oludele. Oserow ütleb seal, näituseks, „maksukoorem on raske, kuid kroonule on raha tarwis ja ta otsib teid, kuidas ikka rohkem ja rohkem rahwa käest raha välja pressida... Täna wu on taewas Wenemaale hea wiljasaagi annud. Nüüd elame hästi. See tuletab õnnemängu meele. Täna wu on korda läinud, kõik läheb hästi. Niipea, kui asi järgmisel aastal muutub, taewas mitte nii armulik ei ole, langewad kõigil pead norgu ja elu läheb raskeks“. Oserow heidab walitsusele ette, et midagi ei tehta selleks, et niisugustest juhuslistest mõjudest wabaneda, et õnnemängust pääseda. Wenemaal on põhjatud loodusrikkused, milledega ta ennast wõib aidata. Meie peame ütlema, et meie eelarwe on ka nagu juhusliste asjaolude peale toetud, aga määratute loodusrikkustega ei wõi uhkustada meie kahjuks mitte.

Edasi loeme Oserowist: „Meie ei oska ökonoomiliselt, kokkuhoidlikult asja ajada, meil raisatakse väga palju raha ilmaaegu. Öeldakse, et meil ei ole raha postiasjanduse korraldamiseks. Miks ei astu posti-

walitsus sammusid ja ei püüa kokkuleppesse astuda kaupmeestega kohtadel, kes postiwedamise oma peale wõtaksid". (J. Kuk (töer.) kohalt: See on nüüd igas külas läbi wiidud.) Wõib olla, et see nüüd läbi wiidud on. Iseäralik aga on see põhjendus, mida telefonimaksu kõrgendamise puhul ette toodi, kui ühekordne kõnemaks sisse seati. Posti-telegraafi peawalitsuse esitaja seletas, — üks selle uuenduse hea külg olewat see, et siis kõneldakse vähem, kuna ilmaaegsed kõnelemised ära jääwad. Minu arwates peaks posti peawalitsuse poliitika otse wastupidine olema. Riigi rahaasjanduse seisukohalt wõttes peaks püütama, et rohkem kõneldakse. (W. Linnamaägi (kristl.) kohalt: Aga kui wõrk ei luba rohkem kõnelda?) Noh, mina seda ei tea, kuidas telefoniwõrguga lugu on, kuid posti-telegraafi ülema waade asja kohta on wäga imelik.

Meil on ikka sellest räägitud, et kokkuihoidmine tuleb meil riigielus põhimõtteks wõtta, asjaajamine tuleb nii sisse seada, et ta odavam välja tuleks. Kui aga tööpoolest hakatakse kokku hoidma, siis püütakse seda ikka waesema rahwa kulul teha, siis mõeldakse ikka kõige pealt tööliste palkade alandamise peale, püütakse võimalikult wähe välja anda tööliste seisukorra parandamiseks, sotsiaalsete ja kultuuriliste wäljaminekute peale. Meie arwates ei ole see seisukoht mitte õige. Ma tooksin ette ühe inimese arwamise, kes meie parlamendi enamuse silmis wäga suur autoriteet peaks olema. See on kuulsalt Inglise poliitika juhi Lloyd George'i oma. See mees ütles, kui ta 1913 a. riigi eelarwet parlamendis esitas: „See ei ole mitte õige, et meie wanu, tööst ärakurnatud inimesi laseme weriste kätega ja haawadega kaetud jalgel okkalist kibuwitsa teed hana poole sammuda. Meie ehitame neile uue, mõnusama ja kergema tee, läbi õõtsuwate wiljapõldude, mida mööda nad wabalt ja mureta wõiksid sammuda“. Seda suurepäralist lubadust ei maksa muidugi wäga tõsiselt wõtta — ta tuletab weidi meele ühe meie poliitikamehe töötust Eestit „tööraha paradiisiks“ muuta. Nüüsguseid lubadusi ei maksa tõsiselt wõtta. Kuid rohkem tähelepanemiseväärt on järgnewad Lloyd George'i sõnad: „Need jõukamad kihid, kes ei taha neid uusi wäljaminekuid kanda, ei ole mitte üksnes wastikud, waid ka weel poliitiliselt wäga lühikese nägemisega. Nad unustawad ära, et rahwas, kellel head koolid on, kes hästi toidetud, kes

hästi riides ja heades elukorterites elab, mitmekordselt riigi rikkust suurendab. Kui ka koolide asutamine ja ühiskondliku terwishoiu eest hoolitsemine on palju maksama läinud, on nad siiski weel kaugelt enam kasu toonud.“

Meie eelarwe järgmistel üksikasjalistel läbiwaatamistel tahame meie esineda parandustega, mis võimalikult wähendaks neid puudusi, mis meie temas näeme. Meie oleme selle poolt, et kõiki mitteproduktiivseid wäljaminekuid kärpida ja maha kiskuda, wäljaminekuid sotsiaalsete ja kultuuriliste otstarbete peale aga suurendada. Meie teame ühtlasi, et uue radikaalselt ümbertöötatud, uuele alusele rajatud, meie rahwa maksujõule wastawa eelarwe wäljatöötamine mitte üksnes rahaministeeriumi töö ei ole, waid palju enam weel meie seadusandjate töö on. Meie seadusandjate töö on läbi waadata ja välja töötada meie riigiasutuste etaad, selles mõttes ja selle eesmärgiga, et meie riigi walitsemise aparaat võimalikult wäiksem, otstarbekohasem ja ühes sellega odavam oleks.

Juhataja A. Kerem: Sõna on järjekorras rkl. J. Wain'il. (J. Wain sõna ei tarwita.) Sõna on siis järjekorras rkl. W. Ernits'al.

(W. Ernits'a kõne on parandamata kujul käesolewa protokollil algüleskirjutuses lhk. 46—53.)

J. Wanja (kom.): Eesti kodanline walitsus on välja rehkendanud, kuipalju läheb tal tööraha üle walitsemine maksmata. Nüüd on see eelarwekomisjonist läbi käinud ja komisjon on sinna õige pisikesed parandused teinud, ja see eelarwe esitati eile uuesti Riigikogule. See esitamine oli nii ütelda, püha ilmega, nagu kunagi üks suur ja tähtis asi. Herra arandja oma sissejuhatuses esines nii isaliku manitsusega, et „lapsed, ärge Jumala pärast mitte selle püha asja pärast riiduminge, sest meie oleme muidugi nõrgal alusel, wiimaks läheb kogu kupatus ümber.“ Ta ütles aga ka, et kui meil head tahtmist on, siis saame ikka kuidagi endid wee peal hoida, tulgu mis tuleb, kuid meie katsume läbi saada. Milleks seda head tahtmist tarwis on, sellest tahan ma kõneleda. Öeldi, et tulumaks on Eesti nurgakiwiks. Omal ajal seati nurgakiwiks põlewkiwi. Muidugi on nüüd põlewkiwi täiesti nurka wisatud. Lehm ja kartul, nagu näha, ka ei kõlba nurgakiwiks. Kiwiks on saanud nüüd tööliste kröönimine.

Edasi tähendati, et miljonäärid on wae-
sed, nende liikumata warandus on liiku-
mas ilma ühest käest teise kätte.
Sellepärast ei saa määrata liikumata wa-
randuse peale õiget sissetulekumaksu. Ot-
sekohestest maksudest, mis sisaldawad ½
miljardi, on kõigest 18 milj. liikumata wara
pealt. Aga ka liikuwa wara maksu ei ole
üleüldse eelarwes. Tõlli tõsteti 100—1000
kordselt ja see liikumata warade walitsus
ei tõstnud oma liikumata waranduse pealt
mitte seda maksu. Liikumata warade wa-
litsus ei tõstnud mitte maksusid liikumata
waranduse pealt, waid just selle pealt, mida
töölised tarwitawad. Töölisel tuleb maksta
iga asja pealt, iga nõobi ja nõela pealt,
isegi iga kalapüüdmise korgi pealt. See
on see hea tahtmine, millest eile jutt oli.

Mis saab aga tööline selle eest? Ta
saab näha, kuidas samal ajal, kui tööline
neid maksusid maksab, on miljonäärid ja
spekulandid suurematest maksudest wabad.
Nende suured sissetulekud on maksuins-
pektori eest warjatud. Mis saab tööline
selle eest, et kodanlus teda kröönib? Te-
mal tuleb maksta ja maksta; iga suutäie
eest peab ta maksma, ka töö tegemise eest.
Ja kui ta koosolekul selle wastu protestee-
rib, siis tuleb temal ka protesti eest maksta,
sest Wabariigi Walitsus nõuab tingimata,
et iga protesti resolutsioonile peab tempel-
mark peale pandama. Miljonäärid ei taha
mitte Eesti wabariigile ühte penni anda
selle eest, et nad töörahwa üle wõimu said,
nad olla isegi waesed. Et teil meie rühma
seisukoht selgem oleks, siis pean ma tar-
wilikuks endi rühma deklaratsiooni ette
lugeda.

„Riigikogu Töölisterühma deklarati-
oon Eesti wabariigi 1921 a. tulude ja ku-
lude eelarwe kohta.

Riigikogu Kommunistlise Töölisterühma
seisupaiga Eesti wabariigi 1921 a. tulude
ja kulude eelarwe kohta määravad ära
järgmised asjaolud:

Eesti wabariigis on wõim kurnajate-
klassi käes, kes seda oma Riigikogu ja
Wabariigi Walitsuse kaudu teostab. Sõja-
seaduse, sõjakohtuliste ja mittekohtuliste
mahalaskmiste, klassiteadlikkude tööliste
kõige karmimal tagakiusamise waral hoiab
kurnajateklass oma wõimu püsti.

Ta püüab oma diktatuuri rahvuswahe-
liselt kindlustada teenides wäikesandari-
mina liitriikisid ja püüdes Ingliise walit-
suse näpunäiteil luua nõndanimetatud Balti-
riikide liitu, mis rajariikide kodanlust was-
tastikku kinnitaks töörahwa rewolutsiooni

wastu. Niisugune riik Wenemaa nõuko-
gude-wabariigi rajal — on üleilmilise kontr-
rewolutsiooni eelpostiks ja baasiks kapi-
talistlike riikide sõjalistele septsustele
Wenemaa töörahwa nõukogude-wabariigi
wastu. Et katta kulusid, mis tal koduse
ja rahvuswahelise sandarina ja lagunewa
kapitalistlike korra alalhoidjana on, tahab
walitsus tänawu korralisi tulusid sisse wõtta
4 ja pool miljardi. See on korraline kont-
ributsioon, mis wõidukas kodanlus allahei-
detud töörahwale peale paneb.

Nõndanimetatud erakorralised kulud on
— kas ülejäägid paberrahast ja kassaweks-
litest, mis mullu trükitud, ehk paberraha,
mis alles tänawu weel trükkimisel. See on
warjatud sunduslik laen, mis töörahwa hul-
kadele peale pannakse, kes naljasunnil oma
tööjõudu müüma peawad kurnajatele raha-
palga eest, mille wäärtus alatasa langeb.

Mitte üht penni kontributsiooni, mitte
üht penni sunduslikku laenu ei wõi Kom-
munistline Töölisterühm lubada walitsu-
sele. Sellepärast hääletab Kommunistline
Töölisterühm eelarwe wastu niihästi üksik-
asjaliselt, kui ka terwelt.

Teistsugusem ei saa olla ka meie rühma
seisupaik kulude eelarwe asjas. Meil ei
ole teha parandusi töörahwa rõhumise ja
kurnamise eelarwele. Mitte üksikud osali-
sed parandused kodanlise klassilise rõhu-
mise aparaadi juures, waid ainult töörahwa
rewolutsioon, mis selle aparaadi sootuks
häwitab, on töölisteklassi huwides.

Kui eelarwe Riigikogusse tuli, tegime
meie ettepaneku teda otsekohe ilma kom-
misjoni andmata arutusele wõtta ja tagasi
lükata. Meie ütlesime siis, et komisjoni
protseduur on silmamoonus, sest seesama
enamus, mis walitsuse moodustas, ei saa
sellele walitsusele muidugi ka krediiti kee-
lama mitte niisama, kui see enamus wa-
litsusele oma usaldust ei keela kõikide
häbi- ja wägiwallategude korral, mis wa-
litsus tööliste kallal korda saadab.

Meie rühm ei wõta osa sellest sõnade
walingust, mis selle eelarwe puhul siit
kõnetoolilt saab kestma. Meie rühm tahab
oma walijatega — töölistega ses asjas ot-
sekohe rääkida igal pool, kus ta oma klas-
siwendadega kokku puutub. Kõige pime-
dama töölise tahame meie nägijaks teha,
et iga penn, mis kodanlisele walitsusele
antud, on kirstunaelaks töölisteklassile.

Sellest seisukohast wälja minnes saab
meie rühm toetama E. I. S. T. P. Rk. rühma
ettepanekut eelarwet tagasi lükata.

2. Järgmise koosoleku aja määram. Juhataja A. Kerem: Sõna on järjekorras ... (Hüüded: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. (Hääletatakse.) See ettepanek on saanud hääli poolt — 32, vastu — 14, sellega on ta vastu võetud. Kas tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku aja ja päe-

wakorra kohta? (Hüüded: Täna kell 5! Eelarwe!) Ettepanek on tehtud järgmist koosolekut täna kell 5 ära pidada ja päewakorda eelarwe võtta. (Hääletatakse.) See ettepanek on vastu võetud ja järgmine koosolek on täna kell 5. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees A. Kerem.

Abisekretäär J. Bergman.